

# Trendbreuk in de Nederlandse productiviteitsontwikkeling

De Nederlandse arbeidsproductiviteitsgroei nam in de periode 1995–2005 sterk toe, vooral dankzij transport en logistiek, de chemie en de voedingsindustrie, en vormde daarmee een uitzondering binnen Europa. Achterblijvende prestaties van de detailhandel en de overige zakelijke dienstverlening zijn deels het gevolg van belemmeringen om door te groeien.

**E**en aantal jaar geleden wezen onderzoeken naar de productiviteitsontwikkeling van de Nederlandse economie op een continue dalende trend (Van Ark, 2003; Naastepad en Kleinknecht, 2004; Gelauff *et al.*, 2004). Recente revisies van productiviteitscijfers laten nu echter een positief beeld zien. Voor zowel de totale marktsector als de meeste individuele sectoren is de productiviteitsprestatie in Nederland beter dan gemiddeld in het buitenland. Twee sectoren, de detailhandel en overige zakelijke dienstverlening, vormen hierop een uitzondering. Dit artikel wijst op de rol die een gebrekkige bedrijvendynamiek speelt bij deze uitzonderingen.

## Productiviteitsontwikkeling op macro- en mesoniveau

De Nederlandse marktsector heeft de afgelopen tien jaar een opmerkelijke sprong in arbeidsproductiviteitsgroei gerealiseerd (figuur 1). Hiermee onderscheidt Nederland zich van de meeste andere Europese landen. Er zijn drie groepen zichtbaar: Ierland, het Verenigd Koninkrijk (VK) en Finland hebben hun hoge groei weten vast te houden, de groep landen van continentaal Noordwest-Europa (Frankrijk, Duitsland, België, Denemarken) heeft de productiviteitsgroei sterk zien dalen en tot slot hebben Nederland, Zweden en de Verenigde Staten vanuit een beperkte groei een forse versnelling ingezet. Terwijl Nederland in de periode 1980–1995 de laagste positie van alle referentielanden had, bekleedt het nu een middenpositie tussen enerzijds de Angelsaksische en Scandinavische landen en anderzijds de landen van het Europese vasteland. Met die versnelling heeft Nederland ook zijn hoge niveau van arbeidsproductiviteit weten vast te houden. Alleen België, de Verenigde Staten en Zweden waren in 2005 productiever.

Voor een beter begrip van deze tussenpositie is in figuur 2 de Nederlandse productiviteitsprestatie voor verschillende sectoren onderzocht. In de eerste kolom van figuur 2 is per sector het arbeidsproductiviteitsniveau van Nederland vergeleken met de drie landen die het hoogste niveau in die sector

hebben; de zogenoemde *frontier*. Daarbij is voor het bepalen van die frontier gekeken naar Noordwest-Europa en de Verenigde Staten omdat deze landen wat betreft technologische ontwikkeling in beginsel met Nederland vergelijkbaar zijn. Opvallend is dat voor vrijwel alle sectoren, uitgezonderd de overige zakelijke dienstverlening, de frontier in Europa ligt. De tweede en derde kolom in figuur 2 geven respectievelijk aan of Nederlandse sectoren de productiviteitsontwikkelingen van de frontier en de omringende Europese landen hebben kunnen bijhouden in de afgelopen tien jaar.

De prestaties van Nederland blijken sterk te verschillen tussen sectoren. In het algemeen valt op dat de verschillen tussen sectoren zijn toegenomen, terwijl op basis van *catching-up*-mechanismen eerder het tegenovergestelde verwacht zou worden. Een aantal sectoren, zoals de groothandel, transport en logistiek, financiële dienstverlening, voeding, metaal en chemie, presteert op de internationale frontier en weet, behalve de financiële dienstverlening, minstens eenzelfde productiviteitsgroei te realiseren als andere landen op de frontier. In een aantal andere sectoren, zoals de horeca, bouw, niet-zakelijke dienstverlening, telecommunicatie en post, heeft Nederland een beperkte achterstand ten opzichte van de frontier-landen (tot twintig procent). Die afstand was in 1995 nog groter en is voor een belangrijk deel ingelopen door harder te groeien, ook harder dan het Europese gemiddelde. Ten slotte zijn er drie grote sectoren, namelijk de overige industrie, de detailhandel en de overige zakelijke dienstverlening, die bij elkaar ruim veertig procent van de werkgelegenheid in de marktsector voor hun rekening nemen en waar de Nederlandse productiviteitsprestaties uitgesproken mager zijn. Nederland blijft qua niveau in deze sectoren niet alleen ver achter bij de frontier-landen, maar moet nagenoeg alle betrokken Europese landen voor zich laten. De productiviteitsachterstand ten opzichte van de frontier neemt voorts verder toe in de detailhandel en overige zakelijke dienstverlening. Onderstaand wordt ingegaan op mogelijke oorzaken van de achterstand van deze twee sectoren.

## Groeiboekhouding op sectorniveau

De groeiboekhouding kan worden gebruikt om meer zicht te krijgen in verklarende factoren achter de achterblijvende arbeidsproductiviteitsgroei in de detailhandel en de overige zakelijke dienstverlening. De arbeidsproductiviteitsgroei wordt bij de groeiboekhouding gesplitst in drie componenten, namelijk

**HUGO ERKEN, WILLEM SPRUIJT EN JEROEN WESTERINK**  
Senior beleidsmedewerker bij het Ministerie van Economische Zaken

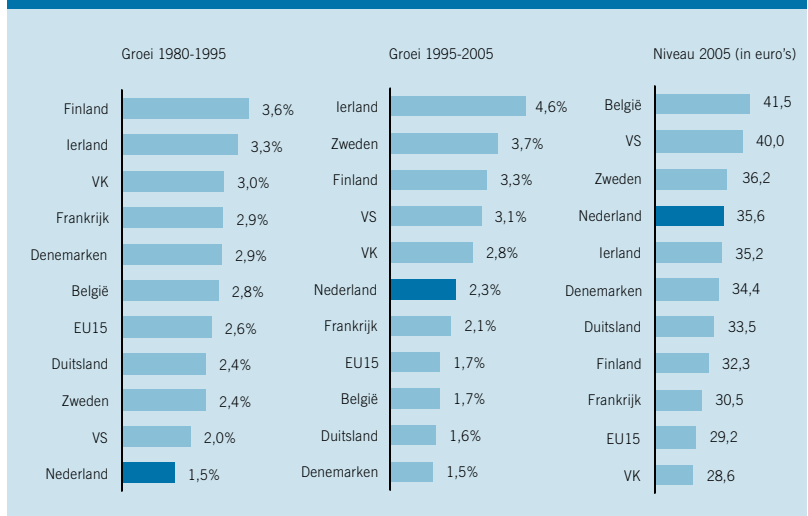
de bijdrage van kapitaalverdieping, de bijdrage van menselijk kapitaal en een residu, de totale factorproductiviteit (TFP) genoemd. Kapitaalverdieping wordt gedefinieerd als de groei van de hoeveelheid kapitaal per eenheid arbeid. Hierbij wordt een onderscheid gemaakt tussen de bijdrage van ICT-kapitaal (kantoorapparatuur, computers, ICT-apparatuur en software) en overig kapitaal (machines, transportmiddelen en onroerend goed). De bijdrage van menselijk kapitaal wordt bepaald door kwaliteitsverbetering van de factor arbeid als gevolg van opleiding en training. TFP tot slot is een maatstaf voor de efficiëntie waarmee arbeid en kapitaal worden ingezet in het productieproces.

Tabel 1 laat de groeiboekhouding zien voor de detailhandel en de overige zakelijke dienstverlening. In de tabel is het verschil in arbeidsproductiviteitsgroei ten opzichte van de frontier ( $\Delta LP$ ) weergegeven en uitgesplitst naar het verschil ( $\Delta$ ) in de bijdrage van de afzonderlijke componenten: ICT, non-ICT, menselijk kapitaal (HC) en TFP. Het verschil in de bijdrage van de componenten telt op tot het totale verschil in arbeidsproductiviteitsgroei tussen Nederland en de frontier (figuur 2).

Tabel 1 laat zien dat de totale factorproductiviteit in de detailhandel de helft van de achterstand in productiviteitsgroei verklaart. Dit betekent dat de productiviteit van de frontier voor een groot deel verder uitloopt ten opzichte van Nederland als gevolg van een efficiënter gebruik van productiefactoren.

Figuur 1

Groei en niveau van de arbeidsproductiviteit<sup>1</sup> per gewerkt uur in de marktsector<sup>2</sup>, 1980–2005.



<sup>1</sup> Productiviteitsniveaus uitgedrukt in koopkrachtpariteiten, waarbij het Duitse prijsniveau in 2005 als referentiepunt is genomen. Sectoragregaten zijn bepaald volgens de Törnqvist-index (Dumagan, 2002).

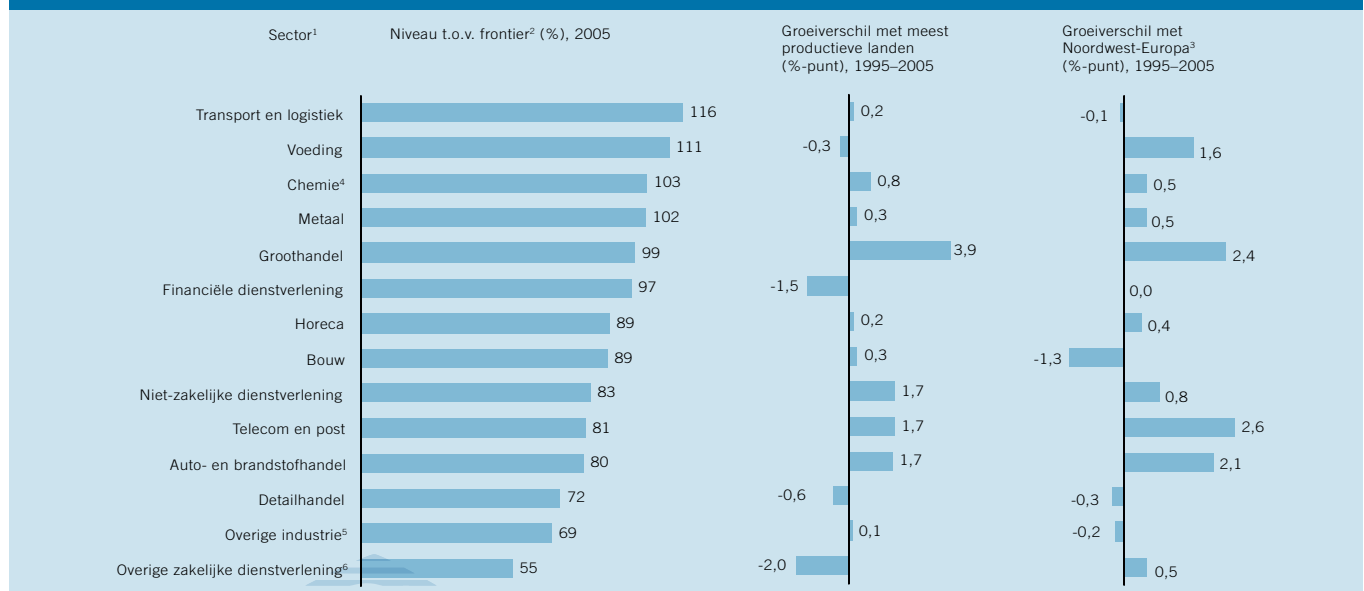
<sup>2</sup> De marktsector is gedefinieerd als de totale economie minus delfstoffenwinning, verhuur en handel in onroerend goed, overheid, onderwijs en gezondheidszorg.

Bron: Berekeningen Ministerie van Economische Zaken op basis van EU KLEMS, maart 2008 update

Ook is de intensiteit van kapitaal en de kwaliteit van arbeid iets sterker toegenomen in de frontier, wat de andere helft van de Nederlandse achterstand in die sector verklaart. Voor de achterstand in productiviteitsgroei van de overige zakelijke dienstverlening leveren ICT-kapitaalverdieping en de TFP-component de belangrijkste verklaringen.

Figuur 2

Niveau en groei van de arbeidsproductiviteit per sector ten opzichte van Noordwest-Europa en de internationale frontier, 1995–2005.



<sup>1</sup> De sectoren landbouw, energie en water en elektrotechnische industrie zijn niet meegenomen vanwege de moeilijk te corrigeren effecten van prijsveranderingen.

<sup>2</sup> Gewogen gemiddelde van de drie meest productieve landen (of het meest productieve land als dit een grote economie is als VS, VK, F of D). Nederland behoort tot deze frontier voor de sectoren transport en logistiek, voeding, chemie, metaal, groothandel, financiële dienstverlening en auto- en brandstofhandel. Een score boven/onder honderd procent betekent dat NL het beter/minder doet dan het gemiddelde van deze drie.

<sup>3</sup> Noordwest-Europa is een gewogen gemiddelde van de landen België, Denemarken, Duitsland, Finland, Frankrijk, Ierland, het VK en Zweden.

<sup>4</sup> Ierland is met een sterk afwijkende waarde (drie maal zo hoog als alle andere landen) niet meegeewogen.

<sup>5</sup> De groep 'overige industrie' omvat: textiel- en lederindustrie (17–19), houtindustrie (20), aardolie-industrie (23), rubber- en kunststofindustrie (25), bouwmaterialen (26), basismetaal (27), metaalproducten (28), machine-industrie (29), transportmiddelen (34–35) en overige industrie (36–37).

<sup>6</sup> Zakelijke dienstverlening behalve financiële dienstverlening en verhuur en handel onroerend goed.

Toelichting: Voor een verantwoorde internationale vergelijking van productiviteitsniveaus op mesoniveau is gewerkt met sectorspecifieke prijsverhoudingen tussen landen (Van Ark en Timmer, 2002).

Bron: Berekeningen Ministerie van Economische Zaken op basis van EU KLEMS, maart 2008 update

Tabel 1

Vershil in arbeidsproductiviteitsgroei NL–frontier uitgesplitst naar deelcomponenten, 1995–2005 (procenten per jaar)<sup>1</sup>.

	$\Delta LP$	$\Delta non-ICT$	$\Delta ICT$	$\Delta HC$	$\Delta TFP$
Detailhandel	-0,8	-0,2	-0,1	-0,1	-0,4
Overige zakelijke dienstverlening	-2,0	-0,2	-1,1	0,1	-0,7

<sup>1</sup> De frontier in de detailhandel is een gewogen gemiddelde voor België, Denemarken en Zweden. Gewichten zijn bepaald op basis van gemiddelde werkgelegenheidsaandelen (in uren). De frontier in de overige zakelijke dienstverlening is de Verenigde Staten.

Bron: Ministerie van Economische Zaken op basis van EU KLEMS, maart 2008 update

## De rol van bedrijvendynamiek

Verschillen in de groei van de totale factorproductiviteit vormen dus een belangrijke verklaring voor de achterstand in arbeidsproductiviteitsgroei van de Nederlandse detailhandel en overige zakelijke dienstverlening. TFP-groei kan het resultaat zijn van radicale nieuwe technologieën, zogenaamde macro-innovaties (CBS, 2006), van een betere organisatie van werkprocessen, of van schaalvoordelen. Bedrijvendynamiek, het proces van opkomst, groei en beëindiging van bedrijven, speelt een belangrijke rol in het faciliteren van deze processen. Het beïnvloedt de productiviteit direct, door de reallocatie van productiefactoren naar een meer productieve aanwending, maar ook indirect, door een toename van de concurrentie in de markt. Nieuwe toetreders introduceren nieuwe producten en productiemethoden, die voor bestaande bedrijven vaak te risicovol zijn, maar bedreigen ook de marktpositie van bestaande bedrijven en prikkelen hen zo om innovaties over te nemen en ook zelf te innoveren. De indirecte invloed van bedrijvendynamiek is zelfs minstens zo belangrijk als de directe invloed aangezien productiviteitsgroei vooral plaatsvindt binnen bedrijven (Bartelsman *et al.*, 2004; Scarpetta *et al.*, 2002). Vooral doorgroei van bedrijven is belangrijk voor productiviteitsgroei. In de beginjaren zorgt een beperkte omvang voor een productiviteitsnadeel en moeten kinderziektes overwonnen worden. Bedrijven die een zekere omvang en levensduur hebben bereikt combineren een hoge productiviteitsgroei (figuur 3) met aanzienlijke omzetgroei en leveren zo een grote bijdrage aan de macroproductiviteitsgroei. Maar liefst zestig procent van de totale productiviteitsgroei in Nederland wordt gerealiseerd door bedrijven tussen tien en dertig jaar oud met slechts een derde van de totale werkgelegenheid (EIM, 2002).

Een gebrek aan dynamiek lijkt een rol te spelen in de detailhandel en overige zakelijke dienstverlening. De detailhandel wordt gehinderd door moeilijke en trage vestigingsprocedures, die sterke spelers belemmeren in hun doorgroei en bestaande bedrijven beschermen ten koste van nieuwe spelers (McKinsey, 2007). De groei van de overige zakelijke dienstverlening ondervindt hinder van een tekort aan hoog opgeleid personeel (Kox, 2002). Daarnaast heeft de ken-

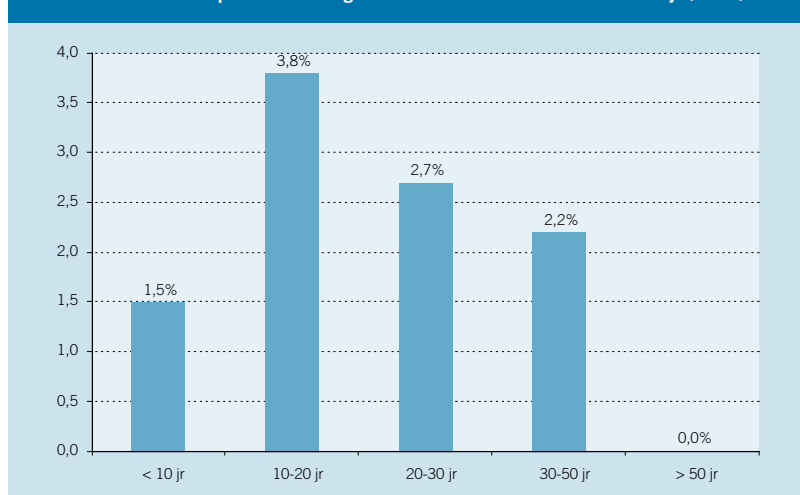
nintensieve zakelijke dienstverlening te kampen met een ondoorzichtige markt, met als gevolg marktsegmentatie en een gebrekkige concurrentie. Hierdoor wordt onvoldoende efficiëntiewinst geboekt en doorgroei naar een optimale schaalgrootte belemmerd (Kox, 2004).

## Conclusie

De Nederlandse arbeidsproductiviteitsgroei laat de afgelopen tien jaar, na jarenlange daling, een duidelijke verbetering zien. Nederland heeft met deze ontwikkeling een uitzonderingspositie binnen Europa. De gunstige productiviteitsontwikkeling is vooral toe te schrijven aan de goede prestaties van een aantal specifieke sectoren, waaronder transport en logistiek, de chemie en de voedingsindustrie. Met name de detailhandel en de overige zakelijke dienstverlening laten het echter nog afweten. Belemmeringen om door te groeien, in het bijzonder op het gebied van personeel en ruimte, lijken daarbij een rol te spelen.

Figuur 3

Arbeidsproductiviteitsgroei naar bestaansduur van het bedrijf (1998).



Bron: EIM, 2002

## LITERATUUR

- Ark, B. van (2003) *The productivity problem of the Dutch economy: implications for economic and social policies and business strategy*. Werkdocument. Groningen growth and development centre.
- Ark, B. van en M. Timmer (2002) *Industry productivity comparisons*. *De Economist*, 150(1), 95–109.
- Bartelsman, E., J. Haltiwanger en S. Scarpetta (2004) *Microeconomic evidence of creative destruction in industrial and developing countries*. World Bank, policy research working paper 3464. Washington: World Bank.
- CBS (2006) *De Nederlandse groeirekeningen 2006*. Voorburg/Heerlen: CBS.
- Dumagan, J. (2002) Comparing the superlative Törnqvist and Fisher ideal indexes. *Economics Letters*, 76(2), 251–258.
- EIM (2002) *Voor wie niet altijd 'Kleinduimpje' in ondernemersland wil blijven*. Zoetermeer: EIM.
- Gelauff, G., L. Klomp, S. Raes en T. Roelandt (2004) *Fostering productivity. Patterns, determinants and policy implications*. Amsterdam: Elsevier.
- Kox, L. (2002) *Growth challenges for the Dutch business service industry: international comparison and policy*, CPB special publication, nr. 40. Den Haag: De Swart/CPB.
- Kox, L. (2004) *The contribution of business services to aggregate productivity growth*. In: Gelauff, G., L. Klomp, S. Raes en T. Roelandt, *Fostering productivity. Patterns, determinants and policy implications*. Amsterdam: Elsevier, 243–264.
- McKinsey (2007) *Versnellen arbeidsproductiviteitsgroei in Nederland*. Amsterdam: McKinsey.
- Naastepad, C. en A. Kleinknecht (2004) *The Dutch productivity slowdown: The culprit at last? Structural change and economic dynamics*, 15(2), 137–163.
- Scarpetta, S., P. Hemmings, T. Tressel en J. Woo (2002) *The role of policy and institutions for productivity and firm dynamics: evidence from micro and industry data*. Parijs: OESO.